

Lessing című librettója kapcsolódik. A kiállítás vándorkiállításaként tervezték ami az operát regionális turnéjára és ciprusi fellépésére is elkíséri, de a Kamenz-i Lessing Múzeumban is látható. Ez a példa bemutatja, hogy operáknak és zenekaroknak nem szükséges kiállításukat önállóan megrendezniük. A Schönberg kiállítást például, ami 2001 októberében és novemberében a Würzburgi Zeneművészeti Főiskolán volt látható, a bécsi Arnold Schönberg Központ kölcsönözte.

Hazavinni

A nagy tradicionális zenekarok az elmúlt években ünnepelt jubileumaik alkalmával nagyszabású CD-gyűjteményeket jelentettek meg, akár mint a Bécsi Filharmonikusok egy márkanév alatt vagy, mint Bostonban és New-Yorkban, saját kiadásukban. A kazetták – legtöbbször híres karmesterekkel készült koncertfelvételek – csak ritkán bukkannak fel a kereskedelemben, a zenekar honlapján az interneten kínálják és természetesen a zenekarok szuvenír boltjában is kaphatók.

Egy 2000-ben életbelépett jogi szabályozás új lehetőséget jelent a rádiózenekarok kiadványainak és koncertjeinek értékesítésében. Produkcióik szerzői joga ezentúl nem kötődik egy külső lemezcéghez, amelyik azt is meghatározta, hogy hol és hogyan hozhatják nyilvánosságra felvételeiket. Az új szituációra legjobban a Baden-Badeni SWR készült fel, amelyik külön marketingosztályt hozott létre kiad-

ványainak. Ez a Stuttgarter, Baden-Badeni és Keiserslauteni Szimfonikus Zenekaron kívül foglalkozik a Stuttgarter Vokálegyüttessel és az adó big-bandjével is. Ez évi 600 rendezvényt jelent a rádió körzetében, ami a Bodensee-től Kölnig terjed. Ezekben a rendezvényeken terjesztik a rádió kiadványait. A „Zene bővületében” gyűjtőcím alatt a rádió megkezdte az SWR Media értékesítési társaságon és a Holzgerlinger Hänssler Classic cégen keresztül az aktuális produkciók és gazdag archívanyaguk megjelentetését és terjesztését. Így a fenti sorozatcím alatt „Premierek” néven ősbemutatók, „Kamara” címen kamarazenei, „Pódium” elnevezéssel szólókoncertek, valamint a „History” felirat alatt archiv anyagok felvételei találhatóak. A Hänssler Classic cég emellett magára vállalja az értékesítést, de külföldi fellépéseknél még a PR feladatokat is.

Az elővétel megkezdődött

A szokásos propaganda-anyagokon kívül, amilyenek a plakátok és a havi műsorfüzetek, a zenekarok a közönség figyelmét még ravasz eszközökkel is igyekeznek felkelteni. A Gürzenich-Zenekar kamarakoncertjei érdekében a már keresetté vált levelezőlapjait terjeszti, amiket a város nyilvános helyein, múzeumokban, könyvtárakban és turista információs irodákban helyeznek ki. A Mainzi Színház átvette ezt az ötletet és zenekarának programjaival ugyancsak képeslapsorozatot indított. A Stuttgarteri Opera zsebnaptárát nyomat, amin előadásait propagálja.

Fényűző akció például, ami speciális közönségkapcsolatot fejez ki, az amerikai minta alapján a színpadon inszenált díszlakoma, amit például az Augsburgi Színház egy különleges szponzornak, vagy a berlini Német Állami Opera a Húsvéti Fesztivál módos publikumának rendez.

Emellett azonban vannak olyan zenekarok, amelyeknél a propaganda eszközök tekintetében kevés a lehetőség. Ilyen zenekar például a Hamburgi Szimfonikusok, ahol a költségvetésből a szokásos újsághirdetéseken kívül egyéb reklámra nem telik. Mivel a hamburgi koncert-termet más zenekarokkal meg kell osztaniuk, a saját ház adta lehetőséggel sem tudnak élni. Itt aztán a vonzó program kialakítása a fő feladat.

Egyedülálló ezzel szemben a Bambergi Szimfonikusok helyzete, akik szintén kevés reklámmal élnek. Christian Schmölder igazgató beszámolója szerint valami olyat élvez a város, mint a „magas kultúra monopóliuma”. Bambergben a hangverseny, talán az alternatívák hiánya miatt is, egyszersmind társadalmi esemény. Az évi 65 000 hangverseny-látogató – Bamberg lakossága 70 000-re tehető – az új hangversenyterem magas kihasználtságát biztosítja. Az egyetlen szükséges reklám a két szilveszteri koncert jegyeinek eladásához, meséli Christian Schmölder, csupán egy hír volt az újság szerkesztőségi rovatában, a következő szöveggel: „Az elővétel megkezdődött”.

(Das Orchester 2002/10)

...a magyar zenei életben minden teljesen esetleges, egyéni erőszakosságok mentén épül fel; egy adott politikai viszonyrendszerben egy erőteljes személyiség a saját zenekarának „kibuliz” valamit, és onnantól kezdve úgy tartjuk számon, hogy az adott zenekarnak éppen az a feladata...

Csipkerózsika-szindróma?

Beszélgetés Tihanyi László Erkel díjas zeneszerzővel, karmesterrel mindarról, ami a magyarországi szimfonikus zenekarok jelenlegi helyzetével, ezen belül kicsit közelebbről a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának a magyar zenei életben elfoglalt és a jövőben esetleg elfoglalandó helyével kapcsolatos.

– Ön meglehetősen szoros szakmai kapcsolatban áll a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarával. Hogyan vélekedik az együttes jelenlegi helyzetéről: megbecsültségéről, teljesítményéről, műsorpolitikájáról? Kell-e féltenuünk zenei életünk e

komoly szakmai hagyományokkal rendelkező szereplőjét?

– Az én helyzetem kicsit kényes Rádiózenekar-ügyben. Hosszú évek óta bizonyos rendszerességgel részt veszek a Rá-

diózenekar életében, amikor éppen kortárs mű bemutatásáról van szó. Úgy érzem, meglehetősen jól megismertem a zenekart és nyugodtan mondhatom, hogy mindig jól tudtunk együttműködni, kölcsönös szimpátia alakult ki. Meg kell

mondjam azonban, úgy látom, a Rádiózenekar elmúlt periódusa nem igazán magáról a Rádiózenekarról szólt. Megítélésem szerint ennek eredményeként mára, mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban a zenekar – összehasonlítva a 70-es, 80-as évekkel, amikor az ország három első zenekarának egyike volt – határozottan vesztített korábbi megbecsültségéből. Ez érezhetően egyfajta emberi-szakmai fásultságot is eredményezett, ami bizonyára időről időre nyomot hagy a teljesítményen. Mint zeneszerző, szomorúan látom, hogy például a kortárs magyar zene – ha mennyiségében talán nem is, de jelentőségében, a zenekar legfontosabb koncertjeit nézve – határozottan kevésbé hangsúlyos a zenekar életében. Ma Magyarországon azonban egy olyan zenei életben élünk, amelyben egyetlen együtessel szemben sem fogalmazódnak meg világos szakmai kritériumok. Ezért nem kérhető számon a Rádiózenekar esetében sem semmi, hiszen semmilyen kötelezettség nem terheli.

Ebben a helyzetben még különösebb, hogy – a Rádiózenekarnál működő sajátos rendszer miatt – a zenekari tagok kivételes egzisztenciális biztonságot élveznek. Itt egyetlen dolog történhet, hogy a munkáltató megszünteti magát a zenekart – de ez egyáltalán nem olyan egyszerű.

– Hol lehet akkor a valódi helye, szerepe a Rádiózenekarnak a magyar zenei életben – tudomásul véve, hogy ezekben az években esetleg nem annyira egyértelmű az együttes által nyújtott teljesítmény. Melyik a magyar zenei közéletnek az a pontja, amelyen mással nem helyettesíthető az együttes?

– Erre is nehéz válaszolnom, mivel meggyőződésem, hogy a magyar zenei élet tel-

jesen szervezetlen ebben a pillanatban; semmilyen feladat sincs eldöntve, nincsenek körvonalazott szerepek és funkciók.

Ha Olaszországgal akarnám párhuzamba állítani, ahol ugyancsak rendezetlenné vált ez a terület, ott az elmúlt években sorra szüntették meg a rádiózenekarokat (az évtizeddel korábban működő öt-hatból ma már csak a torinói üzemel, ha üzemel még egyáltalán). Ez az egyik lehetséges megoldás, ha megoldásnak lehet nevezni. A másik oldalon áll az Egyesült Királyság, ahol több BBC-zenekar működik, mindegyiknek megvan a maga helye, a maga feladata. Hogy nálunk hol lenne a helye a Rádiózenekarnak, éppoly nehéz megmondani, mint hogy hol van a helye a többi zenekarnak. Semminek nem látom a helyét a magyar zenei életben, minden teljesen esetleges, egyéni erőszakosságok mentén épül fel; egy adott politikai viszonyrendszerben egy erőteljes személyiség a saját zenekarának „kibuliz” valamit, és onnantól kezdve úgy tartjuk számon, hogy az adott zenekarnak éppen az a feladata. Jó összeköttetések, kellő jelentőségű tudat és ennek megfelelő elhittetése éppen elég ahhoz, hogy mindenki elhiggye: rá(juk) szükség van, a szerepük egyértelmű és ehhez megfelelő pozíciót is érdemes biztosítani.

S hogy miként illeszkedik a jelenlegi magyarországi szimfonikus zenekari kép az általam ismert külföldi országokban szokásos rendhez? Először is ennyi zenekara sehol a világon sincs ilyen méretű városnak, mint amennyi Budapestnek. Ez alapvetően olyan mértékű pazarlásra utal, ami semmivel nem támasztható alá. Annál is inkább, mert e zenekarok legalább fele pontosan ugyanazt a repertoárt játssza (különböző színvonalakon). Zeneileg meghatározó európai országokban mindenütt létezik egy állami zenekar (ennek nálunk a Nemzeti Filharmonikusok felelnek meg). Ők automatikusan kapnak egyfajta állami támogatást, ami ezt a státuszt megjeleníti, de ehhez megfelelő feladatokat rendelnek. (Például nyilvánvalóan ők szerepelnek a kiemelt állami rendezvényeken.) Az adott országnak van egy világosan körvonalazott kultúrpolitikája, világosan körvonalazott célokkal, és a zenekarok számára is világosan körvonalazott feladatokat állítanak, amelyek meghatározzák az együttesek kötelezettségeit is. Másfelől mindenütt vannak városi zenekarok (Budapesten mondjuk a Fesztiválzenekar), amelyek a nagyobb kulturális központokban működnek – az adott város

támogatja őket és ezért meghatározott rendezvényeken részt kell venniük. A rádiózenekarok mindenütt a nagyvárosokban fontos és meghatározói részei a zenei életnek; ebből a szemszögből a magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának is alapvetően fontos és meghatározó együttesnek kellene lennie. Általában ezek az úgynevezett „mindenevő” zenekarok; azok, amelyeknek Monteverditől máig minden korszak minden stílusú zenéjét játszaniuk kell, ők játsszák el például az alapfeladatuknak tekinthető rádiós és televíziós kísérőzenéket. Emellett, miután a rádiók megrendelőként is föllépnek, világszerte a rádiózenekarok feladata kortárs művek rendszeres bemutatása is. Így volt ez nálunk is egészen a közelmúltig. Az a fajta viharos leépülés, aminek az elmúlt időszakban tanúja voltam, sok okkal magyarázható: anyagi, szervezeti, személyi indokai voltak. Még mindig természetesen a Rádiózenekar játssza a legtöbb kortárs művet – magam is sokat rögzítettem velük a rádió archívuma számára. Csak éppen a Rádiózenekar imázsában, a Rádiózenekar átlag zenehallgató számára való megjelenésében nagyságrendekkel hátrább sorolódott a kortárs darabok előadása. A nagy publikumnak szánt, reprezentáns koncertjein ezek sokkal kisebb mértékben vannak jelen, mint másfél-két évtizeddel ezelőtt.

És ezzel le is zárható az alapfeladatokat ellátó zenekarok sora a nagy zenei hagyományokkal rendelkező európai államok tekintetében. Ha van még, azok többnyire vegyes fenntartású, azaz részben magántől fenntartott, speciális célra alakult zenekarok – régizene együttesek, oratóriumzenekarok, kortárs zenei nagyensemble-ok. És innen látszik, hogy nálunk mennyire nincs megszerkesztve a zenei élet; nincs meg az ország (illetve város) vonózenekara, az ország (a város) oratóriumműkora, az ország (a város) kortárs zenei együttese. Ezeknek meg kellene lenniük, meg kellene kapniuk a zenei életben őket megillető megfelelő támogatást. Ami működik, nem elsősorban azért működik nálunk, mert annak valós feladata van a zenei életben, hanem vagy megmaradt a régebbi struktúrából és egyszerűen úgy hagyták, vagy egy erős, központosított, személyi vagy egyéb akarat létrehozta. Ezért lehetséges, hogy néhány azonos feladatra több együttes is rendelkezésre áll, míg más feladatok ellátatlanok.

Pillanatnyilag úgy látom, hogy vannak intézmény fenntartását igénylő úgyneve-

zett alapfeladatok, jelesül például a Rádiózenekar esetében. Az adott intézmény (példánk esetében a Magyar Rádió) költségvetésébe valószínűleg bele kellene, hogy építve legyen egy világos, jelentős, elkülönített összeg, amelyik kulturális, művészeti (ezen belül zenei) célokra használható. Nem tudom, hogy a Rádióknak van-e ilyen, hogy ha van, akkor az elég vagy nem elég, nem tudom, hogy ezeket milyen mechanizmusok segítségével és milyen elvek mentén osztják tovább, én csak azt hallom és tapasztalom, hogy minden, ami van, az kevés. Óvatosan kezelem ezt az információt, mert nem tudom, hogy mihez képest kevés a kevés. Lehet, hogy a rendelkezésre álló pénzből egy ésszerűbb gondolkodás, jobb munkamegosztás, jobb szervezethez, jobb munkamegosztás, jobb szervezethez révén esetleg sokkal prosperálóbb működést lehetne biztosítani a mostaninál. Ez természetesen nemcsak a Rádiózenekarra vonatkozhat, hanem bármelyik más hasonló helyzetben lévő társulatra is. Nem állítom biztosan, hogy így van, hiszen nem látok bele a gazdasági „bugyrokba”, de gyanítom, hogy a „minden (fizetés, támogatás, működési költség) kevés” igazsága csak az érem egyik oldala lehet. Kérdés azonban, hogy ennek a „kevésnek” mi az ellentételezése, ezért mit követelnek – és számomra ez sem világos. Azt is meg lehetne kérdezni, megnézte-e valaha valaki, hogy az a „kevés” hogy hasznosul, milyen módon van elosztva? Mindig azt szeretném, hogy a „kevés” mellett más mutatókkal is ismertessenek meg, amivel indokolni lehet, hogy objektíve, minden létező szempont és kritérium alapján ez tényleg kevés.

– *Ha megfelelő anyagi háttér mellett csak szakmai útmutatóra lenne szüksége az együttműködésnek, milyen tanácsokat tartana érdemesnek mondani a Rádiózenekar számára?*

– A Rádiózenekarnál, akárcsak más együttműködésnél is, olyan minta felé mozognék el, amelyet a BBC-zenekarok kínálnak. Erről nekem Eötvös Péter mesélt, aki éveken keresztül ún. első meghívott karmester volt a BBC-zenekarnál és most is sokat dolgozik az együttessel. Ott van egy vezető karmester, akinek feladata a zenekar alapvető kézben tartása, a meghatározó, reprezentáns, valamint a bérleti koncertek vezénylése. E mellett több, állandó meghívott karmester van, akik különböző feladatokra szakosodnak. Egy-egy valaki az oratórium koncerteket, másvalaki az operakíséréseket látja el, Eötvös Péter

pedig az új művek, illetve azok közvetlen előzményeinek (a XX. század elejétől a kortársig bezárólag) volt a repertoárfelelőse. Ez egy nagyon logikus és jó rendszer, különösen, ha úgy határozzuk meg a Rádiózenekar működését, hogy több párhuzamos sorozatot teljesítsen minden évadban, amelyek között állandó koncerteknek is kellene lenniük. Ennek idején ilyenek voltak a vasárnapi matinéhangversenyek, amelyen vezényelni és hegedülni láthattam Willy Boskowskit, Lovro von Matačićot dirigált, fellépett az idős Erich Kleiber és számos olyan egyéniség, akik azóta is meghatározó élményt jelentenek számomra. Ma már ez nem egészen van így, de ezzel együtt ezek fontos koncertek, hiszen szinten tartatják, bérleti, ifjúsági hangversenyeken mutatják be a repertoárt. Az ifjúsági koncerteket kombinálni lehetne a rádiós léttel is: megmutatni, hogyan vesznek fel egy koncertet, hogyan működik maga a rádió, mi szólal meg abból, ha ide vagy oda állítják a mikrofont, stb.

Egy másik markáns sorozatot egy rádiózenekar életében a kortárs zenével való folyamatos kapcsolattartás alapján „illő” összeállítani. Ehhez sok pénz kell, hiszen egy ilyen hangverseny elindítása rengeteg kiadással jár: kottabérlet, szerzői jogdíj, hangszerek kölcsönzése: ez a sokszorosa egy normál bérleti koncert teljes honoráriumának. De ez elengedhetetlen feladat és erre meg lehetne, meg kellene teremteni a lehetőséget. Ehhez megfelelő dirigensre van szükség, hiszen egyetlen karmestertől sem lehet elvárni, hogy a repertoár minden részét egyforma meggyőződéssel és odaadással vezénylje. Nem lehet otthon minden stílusban, minden előadási gyakorlatban; így tehát ha nem is specialistákat, de a terület elkötelezettjeit érdemes felkérni a különféle feladatokra. Nem hiszek a nálunk mostanában divatos egykarmesteres megoldásokban. Ez egy hibás gondolkodásmód, bár magam is tudom, hogy minden zenekarnak kell, hogy legyen egy gazdája, és azt is tudom, hogy egy zenekarnak egy vezető karmesterrel össze kell szoknia. Erre az időszakra talán nem kell más személyiség, de egy idő után egészen bizonyos, hogy mind a muzikusok fejlődése, mind a közönség szempontjából kívánatos a sokféle szemponttal, sokféle látásmóddal, sokféle művészi megközelítéssel való találkozás. Nem tudnék most ennél jobbat javasolni a Rádiózenekar számára sem.

– *Van-e realitása annak, ami mind a német rádiózenekarok, mind a BBC zenekarok esetében gyakorlat, hogy a környező, elsősorban oktatási intézményekkel vannak mindennapos kapcsolatban, nevelik a majdani közönséget, figyelnek arra, hogy milyen utánpótlás nevelődik együtteseik számára?*

– Alapvető fontosságú dolog lenne, de azt látom (szerte az országban), hogy mindenki konokul a homokba dugja a fejét, amikor arról van szó, hogy egybevevünk: mi történt a világban az elmúlt harminc-harmincöt évben és mi történt nálunk az utóbbi másfél évtizedben. Óriási erőfeszítésekkel igyekeznek olyan struktúrákat (koncertformákat, műsorszámokat) megőrizni, amikre feltétlenül rá kell előbb-utóbb kérdezni, hogy biztosan ez-e a legjobb? Mert lehet, hogy egykor valóban ez volt a legjobb, ám ez az idő elmúlt. A Rádiózenekarnak is nagyon jó esélye lenne arra, hogy folyamatos kapcsolatot fenntartva a hozzá kapcsolódó más zenei, oktatási intézményekkel, egy olyan kultúrateremtő, közönségnevelő szerepe legyen, amire nagyon nagy szükség van most ebben az országban. A mai tizen- huszoneves generációt nem lehet ugyanazon a módon megközelíteni, mint azt harminc-negyven évvel ezelőtt lehetett. Más körülmények között élnek, más az időbeosztásuk, másképp gondolkodnak, mások a szokásaik. Ha valaki úgy látja ötven évesen a világot, mint látta húszévesen, az elvesztett harminc évet – szól az ismert mondás. Ha valaki úgy gondolja, hogy pontosan ugyanazt és ugyanúgy kell játszania egy zenekarnak, mint ezelőtt harminc évvel, az átaludt három évtizedet. Fel kell tehát ébredni, offenzívnek kell lenni. S már hallom is a kérdést, ami mindig elhangzik, ha valamilyen ötlet felmerül: hol van erre a pénz? Lehet, hogy tévedek, de úgy gondolom, hogy jó megoldással kecsegtető új ötletre még mindig valószínűbb pénzt kapni (ebben a mi nyomorúságos valóságunkban is), mint azt mondani, hogy mi ezt csináljuk ötven éve és igaz ugyan, hogy egyre rosszabbul megy, de biztos azért megy egyre rosszabbul, mert egyre kevesebb a pénz. Ennyire nem lehet leegyszerűsíteni a problémát. Talán csak egyszerűen máshonnan kellene elindulni és azzal a tudattal haladni, hogy a tőke nem az állami zsebben, hanem a saját szellemünkben lakik.

Tóth Anna